

The actual practice in the period training of psychologists is a self-knowledge. This process basic on general mechanism of psyche as tendency «from weakness – to strength». The aspiration for strength is supports self-knowledge value and manifested in the dynamics individual changes of subjects. The reconstruction process of psyche is possible realize indirectly, through interpretation protective mechanisms, inward contradictions, deep-mental aspects of psyche. The process of reconstruction of psyche to result to the formation to connect with process latent integration mentality. That's include combination contradictory values, opinions, attitudes of human.

We determined criterions of self-changes and self-development of participants learning such as direction to deeds; sincerity for new experience; unbiased comments; the High Level self-control; preservation own position; ability to constructive relationships; liberation from stereotypes and automatisms. It criterions of self-changes and self-development are evidence individual changes of students in the process of education.

Статтю подано до друку 02.12.2014.

© 2014 р.

І. В. Сірик (м. Черкаси)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства вагомого значення набуває проблема надання психологічної допомоги людям в аспекті адаптації до різних умов життя, подоланні кризових періодів. Тому зростає потреба в фахівцях, які здатні надавати психологічну допомогу людям у вирішенні проблем і допомагати їм адаптуватися до життєвих ситуацій. У наданні досконалої висококваліфікованої професійної допомоги людині у вирішенні її проблем, до психолога висувається ряд вимог в першу чергу посідає місце оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками та власна відкоригованість фахівця. Особистісна невідкоригованість суб'єкта характеризується наявністю особистісної проблематики, яка пов'язана з внутрішніми суперечностями та системою психологічних захистів. Актуалізація останніх зумовлює виникнення викривлень у сприйнятті інформації, що спричиняє виникнення деструкцій у спілкуванні з людьми і ставить під загрозу професійну реалізацію. Саме з розвитком психологічної науки не втрачає актуальності проблема професійного становлення психолога-практика.

Аналіз наукових досліджень. У науковій літературі поняття професіоналізму позначається як особлива властивість людей оволодіти і ефективно виконувати свою роботу. Професійна діяльність постає перед суб'єктом, як спосіб виявлення чогось, що має нормативно усталений характер, тому вона потребує довготривалого періоду теоретичного та практичного навчання. Професіоналізм розглядається в якості інтегральної характеристики професіонала, що проявляється у діяльності і спілкуванні з оточенням. Рівень професіоналізму суб'єкта полягає не лише у виявленні професійних показників, але і від його професійної мотивації, системи прагнень, ціннісних орієнтацій тощо. У працях дослідників Г. О. Балла, О. Ф. Бондаренка, С. Д. Максименка, В. Г. Панка, Т. М. Титаренко, Т. С. Яценко висвітлено значення поєднання професіоналом особистісних якостей та теоретико-методологічних засад у його практичній діяльності, що є вагомим у процесі фахового становлення психолога-практика.

Питання професіоналізму та професійного самовизначення висвітлені у наукових працях вітчизняних дослідників О. Ф. Бондаренка, Є. О. Клімова, В. Т. Кудрявцева, А. К. Маркової, Т. В. Рогачевої, О. В. Сидоренко та інших. Проблему професійної діяльності практикуючих психологів порушено в роботах Б. С. Братуся, Ф. Є. Василюка, В. М. Дружиніна, В. С. Мухіної,

А. В. Петровського, В. В. Століна та інших. Особливості підготовки майбутніх психологів-практиків окреслено в наукових студіях О. Ф. Бондаренка, О. І. Донцова, О. В. Лук'янова, А. К. Маркової, М. С. Пряжнікова, В. Ф. Петренка та інших.

У наукових концепціях Д. Б. Богоявленської професіоналізм психолога-практика висвітлено через два основних аспекти: оволодіння теоретичними знаннями та особливостями і способами роботи та здатність до швидкої адаптації. А. А. Осипова окреслювала три складові професійної готовності психолога-практика до здійснення психокорекційних впливів на особистість, такими компонентами виступає теоретичний, практичний та особистісна готовність [2]. В теоретичний компонент увійшли три основні підходи: прихильність одному підходові, еkleктизм, загальний континуальний підхід. До практичного компонента відносять оволодіння психологом конкретними методами, техніками та методиками корекції. Однак найвагомішою залишається особистісна готовність до здійснення психокорекційних заходів. Саме вище наведені компоненти є необхідними в процесі професійного становлення психолога і сприятимуть упередженню непрофесіоналізму, професійної деформації.

Мета статті – розкрити основні передумови готовності психолога-практика до професійної діяльності, та визначити критерії, які сприятимуть підвищенню її ефективності, професійному зростанню у наданні кваліфікованої психологічної допомоги клієнтам.

Виклад основного матеріалу. Поняття «професіоналізм», «професійна компетентність» включає професійні знання, уміння, навички, здібності суб'єкта [4]. В науковій літературі виокремлюють наступні критерії професіоналізму: об'єктивні (відповідність людини професійним вимогам); суб'єктивні (відповідність професії вимогам особистості, її мотивам, ціннісним орієнтаціям, сукупності професійно-психологічних якостей); результативні (досягнення людиною результатів у своїй праці); процесуальні (характеризують застосування психологом професійних знань, умінь, навичок, технік, прийомів в психологічному процесі); нормативні (ступінь засвоєння суб'єктом норм, правил, еталонів професії); індивідуально-варіативні (здатність людини індивідуалізувати свою працю, стиль, самореалізуватися); критерії наявного рівня (ступінь досягнення рівня професіоналізму); прогностичні (перспективи професійного росту); професійного навчання (прийняття професійного досвіду інших спеціалістів); творчі (здатність виходити за межі своєї професії, удосконалювати досвід, оцінити власний вклад в професію); соціальної активності та конкурентоспроможності (вміння зацікавити результатами своєї праці, показати переваги своєї діяльності) [4]. Отже професіоналом вважається особистість, яка оволоділа високим рівнем професійної діяльності, розвинула себе в ході роботи, зробила значний внесок у професію, знайшла індивідуальне призначення та викликала інтерес до результатів власної діяльності та підвищила престиж обраної професії у суспільстві.

Готовність психолога до професійної діяльності передбачає наявність не лише певних професійних навичок досягнення ним позитивних результатів в роботі, але і наявність індивідуальних складових особистісних якостей, ціннісних орієнтацій, установок, мотивації, відношення до праці, задоволеність професійним вибором та інші. Згідно наукових поглядів О. Ф. Бондаренка для становлення професіоналізму психолога необхідно забезпечити системність, науковий універсалізм у професійній та особистісній підготовці [1]. Виходячи з розробленої В. Панком моделі особистості практичного психолога у формуванні успішної практичної діяльності психолога, необхідно враховувати складові його особистості. Рівень професійної придатності особистості передбачає врахування наступних критеріїв: фізичний стан, психічне здоров'я, інтелект, система механізмів особистісної регуляції та емоційної витривалості, особливості мотиваційної сфери [3].

Мотивація вибору психологом професії насамперед обумовлена бажанням пізнати свій внутрішній світ, можливості застосування набутих знань і навичок у наданні кваліфікованої

допомоги людям у вирішенні проблем, які виникають в різних сферах життя особи. Згідно Л. М. Урупа мотиваційна сфера складається з рівня мотивів професійної діяльності та рівня мотивів професійної підготовки. Н. В. Чепелева окреслила, що мотиваційна сфера психолога передбачає насамперед позитивну мотивацію до професійної діяльності [5]. Необхідною передумовою ефективної діяльності психолога є професійна мотивація. Остання в свою чергу формується безпосередньо не в процесі власне практичної діяльності, а в період оволодіння професією під час навчання у ВНЗ. В період навчальної діяльності відбувається формування професійних навичок, умінь, професійно значущих якостей та здібностей, професійної компетентності тощо. Однією з найвагоміших ланок у професійному становленні особистості психолога є система профільної та вищої освіти.

Окрім мотиваційної сфери, до професійної готовності психолога-практика висувається ряд вимог щодо особистісних якостей. Робота психолога передбачає тісну взаємодію з клієнтом, тому передумовою успішної корекції, чи психологічної консультації є вміння спілкуватися з клієнтом. Культура спілкування із клієнтом передбачає вміння застосовувати різноманітні засоби та методи впливу на клієнта, розуміти та адекватно сприймати його, а також вибудовувати ефективну взаємодію. Важливим показником культури спілкування є вміння вести діалог, що є особливо значущим у діяльності психолога. З культурою мови пов'язують уміння правильно говорити, добирати мовно-виразні засоби відповідно до мети та обставин спілкування. Різні напрями діяльності психолога-практика обумовлюють особливості його мовлення. Важливими аспектами мистецтва спілкування є уміння психолога використовувати екстралінгвістичні фактори комунікативних актів. Впливова сила слова полягає не лише в тому, що говорить суб'єкт, але і як він говорить, вагомого значення набуває інтонація. Суттєву роль відіграє і мовчання. Вміле використання пауз у роботі обумовлює досягнення потрібного ефекту: аналіз сказаного, переосмислення інформації, формулювання висновків, стимулювання до активної роботи, самоаналізу тощо. У роботі з суб'єктом вагомого значення набуває вміння слухати, співпереживати, безумовно сприймати клієнта, розуміти його психологічні особливості, бути емпатійним, відкритим, конгруентним, турботливим до стану клієнта, здатним керувати своєю поведінкою та контролювати процес комунікації але при цьому вміти зберігати оптимальну психологічну дистанцію у спілкуванні з клієнтом. Говорячи про майстерність психолога у роботі із клієнтом варто зауважити на розвитку високого рівня емпатії. Остання, дозволяє проникнути у внутрішній світ клієнта, зрозуміти його почуття, побачити світ його очима, що сприятиме саморозкриттю клієнта, це дозволить психологові краще зрозуміти людину і надати професійну допомогу. Не менш значущими професійними якостями психолога є: альтруїзм, чуйність, уважність, гуманність, моральність, привітність, ерудованість, рефлексія, саморефлексія, самоконтроль, високий рівень емоційної саморегуляції, формування професійного мислення та інші.

Майбутній психолог-практик має володіти високим рівнем психологічної культури, яка передбачає: самопізнання, самооцінку, пізнання інших, уміння керувати своєю поведінкою, емоціями, переживаннями. Висококваліфікованим фахівцем, вважається психолог, який в першу чергу перебуває на високому рівні саморозвитку та самовдосконалення та може допомагати іншим у вирішенні їх проблем. Отже, необхідною передумовою професійного становлення психолога-практика є особистісна психологічна досконалість, яка забезпечує рівень розвитку його майстерності. Зрозуміло, що в першу чергу професіоналізм психолога залежатиме від здатності до самопізнання, розуміння, усвідомлення та корекції власних невирішених проблем [6]. Тому ще однією з вимог у професійному становленні психолога-практика є власна психокорекція.

Наведені вище якості формуються в процесі проходження майбутнім психологом власної психокорекції під час психокорекційних груп, тренінгових занять. Ефективним засобом оптимізації особистісних та професійно значущих якостей є групова психокорекція за методом АСПН (активного соціально-психологічного навчання) розробленого академіком НАПН України Т. С. Яценко. Характерною рисою груп АСПН є те, що вони не направлені на тренаж комунікативних умінь та навичок суб'єкта, а є способом навчання. Групова робота дає можливість особистості пізнавати, вдосконалювати та розвивати арсенал наявних та потенційних якостей суб'єкта, що є вагомим у професійному становленні майбутнього психолога-практика.

Перш ніж надавати кваліфіковану психологічну допомогу людині, психолог сам має пройти курс психокорекції і розв'язати власні особистісні проблеми. Згідно психодинамічної теорії, "особистісна проблема" – це "така, яку суб'єкт сам не може розв'язати внаслідок неусвідомлюваності її передумов, каузальних аспектів, пов'язаних із внутрішньою, стабілізованою суперечністю [7, с. 21]". Окреслимо основні характеристики даного поняття: сутність особистісної проблеми, найчастіше не усвідомлюється суб'єктом, або ж розуміється ним частково; неможливість адекватного сприйняття проблеми особою за рахунок її викривленого сприйняття; зазвичай людина не розуміє передумов особистісної проблеми, а бачить лише її наслідки, що виражаються у відчуттях тривоги, агресивності, пасивності тощо; каузальний аспект проблеми пов'язаний із перебігом життям суб'єкта, особливо з дитячим періодом [7]. Завданням психокорекційних груп є допомогти суб'єкту відкорегувати особистісні проблеми.

Психокорекція спрямована на розвиток особистісних якостей суб'єкта, на оптимізацію та гармонізацію взаємин із рідними та соціальним оточенням, а також допомагає у розумінні та нівелюванні особистісних деструкцій психіки, що порушують процес ефективного спілкування, яке є провідним у роботі із клієнтом. Зазвичай суб'єкт не усвідомлює першопричини проблеми, а усвідомлює лише її наслідки, тому у процесі глибинної психокорекції значення набуває дослідження несвідомої сфери психіки суб'єкта у її зв'язках із свідомістю. Глибинне пізнання можливе за умов урахування функційних особливостей несвідомого, яке є «поза часом», «поза простором», «поза статтю», що виявляється в усталених, ітеративних характеристиках поведінки суб'єкта [7]. У діагностико-психокорекційному процесі, вагомим є майстерність психолога виходити на внутрішні суперечності психіки, які об'єктивується у двох провідних тенденціях: «до сили» і водночас «до слабкості», що реалізуються у супутніх тенденціях «до людей» і «від людей», останні визначають відношення людини до оточення.

Значущим у роботі психолога-практика є розуміння системи психологічних захистів. Психодинамічна теорія уточнює розуміння функційних особливостей психологічних захистів і розкриває два різновиди захистів: ситуативні (до адаптації в соціумі) і базові (до вияву в поведінці). Функціонування групи АСПН сприяє зниженню ситуативних форм захистів у суб'єкта, що відкриває можливість пізнання базових форм захисту, які пов'язані з інфантильно-значущим досвідом особи [7]. Вагомими у груповій психокорекції є механізми наслідування, ідентифікації, проєкції, катарсису, які сприяють саморозкриттю учасників групи, самопізнанню, зумовлюють особистісні зміни, що є передумовою власної психокорекції.

В основі груп АСПН покладено принцип єдності діагностики і корекції, що є вагомим і у роботі практичного психолога з клієнтом. Психодіагностика у глибинній корекції за методом АСПН має процесуальний характер. Особливістю процесуальної діагностики є «здатність психолога розпізнавати у процесі групової корекції індивідуально-психологічні відмінні риси особистості» [7, с. 26]. Психодіагностичні висновки у групі будуються на індивідуально неповторному матеріалі її учасників, відтак у центрі уваги перебуває людина з її особистісною

проблемою. Діагностико-корекційний процес передбачає діалогічну взаємодію, що сприяє саморозвитку суб'єкта, здібності до узагальнення та інтерпретації матеріалу, одержаного в групі, здатності виявляти внутрішні суперечності психіки суб'єкта, вмінню співвідносити логіку свідомого з логікою несвідомого, здатністю сформулювати гіпотезу шляхом уточнення та перевірки, адже завдяки точності психодіагностики можна досягти бажаного психокорекційного ефекту.

Отже, у процесі глибинної психокорекції значення набуває діалогічна взаємодія психолога з суб'єктом, як необхідний фактор об'єктивізації прогнозованого змісту несвідомого. Глибинне пізнання потребує професійних навичок психолога в упередженні та нейтралізації опорів, що сприятиме розвитку діагностико-психокорекційного процесу. Разом з тим, вагомого значення у психокорекційній роботі набувають прогнозування психолога та висловлювання протагоніста, яким надається перевага у віднаходженні логічних взаємозв'язків у поведінковому матеріалі особи.

У психокорекційному процесі вагомим є актуальний поведінковий матеріал учасників групи у ситуації «тут і тепер». Аналіз поведінкового матеріалу в межах групи дає змогу вийти на неусвідомлювані аспекти поведінки особи, які зумовили виникнення деструкцій у спілкуванні з оточуючими людьми. Психокорекція в групі має дослідницький характер та передбачає спільну активність учасників групи і рівність позицій у взаємодії психолога і учасників групи. Остання, у свою чергу, зумовлює процес взаємодії «разом із суб'єктом» в груповій психокорекції.

Таким чином, глибинне пізнання психіки за методом АСПН передбачає розкриття функційних особливостей несвідомої сфери у єдності зі свідомою, а також сприяє нівелюванню деструктивних проявів у поведінці суб'єкта. Об'єктивація і усвідомлення суб'єктом у процесі АСПН деструктивних тенденцій психіки передбачає їх нівелювання завдяки розширенню самоусвідомлення, яке конкретизує власний внесок у особистісні проблеми. Усвідомлення суб'єктом глибинно-психологічних першопричин особистісної проблеми сприяє подальшому переосмисленню власної поведінки, стосунків із навколишніми, що зумовлює особистісне самозростання, удосконалення засобів самопізнання, що є показником формувального впливу АСПН на його учасників, а саме: гармонізація взаємин з навколишніми, розвиток власного особистісного потенціалу, пробудження інстинкту самозбереження («до життя», «до психологічної сили»), формування конструктивних умовних цінностей, таких як підтримка, розуміння, схвалення, турбота, любов, довіра, прийняття інших і себе самого, відкритість та інші. Наведені вище якості, які майбутній психолог набуває в процесі проходження власної психокорекції є необхідними у роботі із клієнтами.

Дослідження проведені нами на поведінковому матеріалі учасників груп АСПН (студентів, які навчаються за спеціальністю «психологія» та «практична психологія») дозволяють зробити наступні висновки. Результативність проходження психокорекційних груп за методом АСПН можна констатувати у трьох напрямках: загальні результати, які отримують учасники груп АСПН, індивідуальні результати як наслідок особистісної психокорекції. Загальні показники результативності АСПН визначаються загальним психокорекційним ефектом, який полягає в розвитку умінь та навичок оптимального спілкування (прийняття іншого і себе таким, яким він є, безоцінність суджень, децентрація уваги, вміння бути в ситуації і бути над нею та інше). Індивідуалізовані показники передбачають можливість виходу у процесі глибинного пізнання на індивідуалізовані параметри особистісної проблеми (стабілізовану внутрішню суперечність) суб'єкта, пізнання якої індивідуалізується неповторністю емпіричного формату, заданого спонтанністю і невимушеністю поведінки, що розкривається у процесі поведінкового аналізу матеріалу.

Таким чином, підсумовуючи вище зазначене необхідним є окреслити основні компоненти професійного становлення психолога-практика, що полягають: у бездоганній теоретичній та практичній підготовці, а також вагомому контексту набувають індивідуальні характеристики суб'єкта. Цінним у роботі майбутнього психолога є набуття психологічної культури, здатності вести конструктивний діалог, вмінні керувати власною поведінкою. У професійному самовизначенні майбутнього психолога провідну роль відіграє відповідний рівень мотивації, професійні інтереси, здібності, уміння та навички. Формування останніх відбувається в навчальному процесі, на рівні підготовки майбутнього конкурентоспроможного кваліфікованого фахівця. Говорячи про становлення особистості психолога-практика неможливо не відміти значущість власної психокорекції. Власна відкорегованість: проходження психологом психокорекційних груп допомагає не лише у збагаченні інструментарію (засвоєнні технік, методів, методик) роботи, але і сприяє розвитку рефлексивних знань, умінь, навичок завдяки розвитку соціально-перцептивного інтелекту, розкриттю професійного потенціалу психолога-практика. Психокорекція допомагає суб'єкту в першу чергу у набутті внутрішньої гармонії, розвитку здатності до чуйності, співпереживання, відкритості, толерантності, що є значущим у роботі із клієнтом. Таким чином особистісна психокорекція майбутнього психолога-практика є необхідною передумовою його професійного становлення.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті нових критеріїв професійного становлення психолога-практика, а також вивченні проблеми підготовки практичних психологів як майбутніх фахівців у наданні психологічної допомоги людям та як керівників психокорекційних груп.

Література

1. *Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика: учеб. пособие.* / А. Ф. Бондаренко – К. : Укртехпрес, 1997. – 216 с.
2. *Осипова А. А. Общая психокоррекция. учеб. пособие.* / А. А. Осипова – М. : Сфера, 2002. – 510с.
3. *Панок В. Особистість практикуючого психолога. Психотерапевтична ситуація* / В. Панок, Л. Уманець // *Основи практичної психології: Підруч. для ВЗО.* – К. : Либідь, 1999. – С. 216 – 228.
4. *Современный словарь по психологии* / [автор –сост. В. В. Юрчук]. – Минск: из-во «Современное слово», 1998. – 767с.
5. *Чепелева Н. В. Проблемы личностной подготовки психолога-практика в условиях ВУЗа* / Н. В. Чепелева, Л. И. Уманець // *Материалы международной конференции «Актуальные проблемы психологической службы: Теория и практика».* – Одесса, 1992. – С. 111 – 113.
6. *Яценко Т. С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися* / Т. С. Яценко – К. : Освіта, 1993. – 208 с.
7. *Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції : навч. посібник* / Тамара Семенівна Яценко. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.

Статья посвящена проблеме подготовки будущего психолога к профессиональной деятельности. В рамках публикации раскрыты мотивы выбора профессии. Рассмотрены основные требования в профессиональном становлении практического психолога, в частности сделано акцент на теоретической и практической подготовке высококвалифицированного специалиста и, безусловно, на необходимости личностной готовности психолога к осуществлению профессиональной деятельности. Акцент поставлено на личностной коррекции психолога, как необходимом условии его

ефективного взаємодія з клієнтом в осуществленні допомоги останньому в вирішенні його проблем.

The article is devoted to the problem of preparation the future psychologist to professional activity. Within the publication the causes of choice the profession are disclosed. Main requirements for professional incipience the psychologist-practitioner are investigated, in particular, the focus is made on theoretical and practical training of highly skilled specialist and certainly on the need of personal readiness the psychologist to implement the psychologist profession. The emphasis is put on personal correction the psychologist, as a necessary condition his effective interaction with the client in the implementation of aid last in solving his problems.

Статтю подано до друку 02.12.2014.

© 2014 р.

Л. Л. Бондаревська, О. Г. Стасько, О. Ю. Франчук (м. Черкаси)

ПРОБЛЕМА СПІЛКУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Постановка проблеми. Аналіз психологічних досліджень з проблеми спілкування свідчить, що поведінка людини неможлива поза цим процесом, оскільки він задовольняє потребу особистості в інших людях. У науковій літературі робилися спроби проаналізувати передумови проблем у спілкуванні та залежність вибору партнера по спілкуванню від його цінностей, інтересів, мотиваційної сфери. Незважаючи на підвищену увагу дослідників до проблеми спілкування, ми вважаємо, що дана проблема залишається недостатньо дослідженою, особливо в контексті врахування взаємозв'язків між свідомою і несвідомою сферами психіки суб'єкта. При усій глобальності результатів психологічних досліджень, у контексті глибинної психології проблема спілкування залишається відкритою, хоча, на нашу думку, є важливою для практичної психології.

Метою статті є дослідити проблему спілкування у контексті глибинної психології.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи сферу спілкування людей, дослідники переважно звертають увагу на свідому сферу їх психіки у процесі спілкування. Так, Р. Чалдіні вказував, що одним із факторів, який впливає на наше ставлення до іншої людини є подібність: нам подобаються люди схожі на нас, і ми з більшим задоволенням погоджуємося з вимогами саме таких людей. Причому, не важливо про яку схожість ідеться – про подібність думок, особистісних якостей, цінностей чи стилів життя [9]. З цього слідує, що ті люди, які хочуть нам сподобатися повинні у чомусь стати схожими на нас. “Навіть незначна схожість може сприяти виникненню позитивної реакції на людину” [9, с. 162]. Автор зазначає, що позитивну реакцію та симпатію викликають люди, які часто говорять нам компліменти чи схвалення [9].

Ми долучаємося до такої позиції автора, але при цьому вважаємо, що без урахування несвідомих аспектів психіки в спілкуванні, у поле зору потрапляє лише ситуативна сумісність людей, що зводиться до свідомої регуляції суб'єктом психічної активності і не вимагає особливих зусиль дотримання соціальних норм та правил партнерського спілкування. Не викликає сумніву той факт, що спілкування значною мірою залежить від позитивного схвалення наших дій партнером, але при цьому важливо зазначити, що похвала набуває для суб'єкта особливого значення у випадку, коли підкріплює його ідеалізоване “Я”.

У психологію спілкування важливий внесок зробив Б. Г. Ананьєв, стверджуючи, що саме завдяки цьому процесу людина будує стосунки з іншими людьми [1]. Згідно з дослідженнями науковця, спілкування завжди відповідає певним нормам суспільної поведінки та регулюється